

УДК 378.062:174

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-5\(57\)-2088-2096](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-5(57)-2088-2096)

Михайлюк Наталія Володимирівна доктор філософії, доцент кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Харків, <https://orcid.org/0000-0003-3377-2229>

Драган Оксана Анатоліївна старший викладач кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації факультету підготовки іноземних громадян Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, Харків, <https://orcid.org/0000-0002-1225-6519>

Лук'янова Вікторія Анатоліївна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри вищої математики фізичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Харків, <https://orcid.org/0000-0001-7476-3746>

КОМУНІКАТИВНИЙ НАПРЯМ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. Статтю присвячено комунікативному напрямку освітнього середовища як одному з складових професійної підготовки майбутніх фахівців економічної галузі, а саме, формуванню професійної культури та етики ділового спілкування, оволодінню основами корпоративної культури та мовленнєвої етики. В статті проаналізовано такі поняття як «освітнє середовище» та «комунікація», зв'язок між якими простежується у побудові спілкування науково-педагогічного працівників університету та студентів на етичних засадах. Виявлено, що «освітнє середовище» розглядається як сукупність умов, що забезпечує людині освіту. Воно не є матеріальною умовою діяльності, це простір, спрямований на формування інтелектуальної, соціально та професійно розвиненої особистості. Комунікація передбачає процес обміну інформацією між людьми або групою людей, який відбувається у певному контексті та має за мету досягнення взаєморозуміння. В статті доведено, що еталоном професійної поведінки та професійного спілкування для студентської молоді в освітньому середовищі закладу вищої освіти повинні бути науково-педагогічні працівники, які дотримуються ділового стилю спілкування, етичних норм і правил поведінки, ставляться з повагою до студентів, і тим самим впливають на професійний і моральний розвиток студента. Задля регуляції комунікації між учасниками освітнього процесу в закладі вищої економічної освіти пропонується «Кодекс професійної етики та організаційної культури працівників і студентів», в якому

сформульовані принципи, цінності та правила спілкування, яких необхідно дотримуватися. Дотримування положень кодексу сприятиме соціально-психологічному клімату в університеті, створенню умов для професійного вдосконалення особистості, регулюванню етичних аспектів діяльності викладача та студента.

Ключові слова: освітнє середовище закладу вищої освіти, комунікація, професійна культура, етика ділового спілкування, професійна етика.

Mykhailiuk Nataliia Volodymyrivna Doctor of Philosophy, Associate Professor of the Department of Foreign Languages and Intercultural Communication, Semyon Kuznets Kharkiv National Economic University, Kharkiv, <https://orcid.org/0000-0003-3377-2229>

Dragan Oksana Anatoliivna Senior Lecturer of the Department of Foreign Languages and Intercultural Communication, Faculty of Training of Foreign Citizens, Semyon Kuznets Kharkiv National Economic University, Kharkiv, <https://orcid.org/0000-0002-1225-6519>

Lukianova Victoriia Anatoliivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Higher Mathematics, Faculty of Physics, V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, <https://orcid.org/0000-0001-7476-3746>

COMMUNICATIVE DIRECTION OF THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF A HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION

Abstract. The article is devoted to the communicative direction of the educational environment as one of the components of the professional training of future specialists in the economic sector, namely, the formation of professional culture and ethics of business communication, mastering the basics of corporate culture and speech ethics. The article analyzes such concepts as «educational environment» and «communication», the connection between which is traced in the construction of communication between scientific and pedagogical workers of the university and students on ethical principles. It is revealed that the «educational environment» is considered as a set of conditions that provides a person with education. It is not a material condition of activity, it is a space aimed at the formation of an intellectual, socially and professionally developed personality. Communication involves the process of exchanging information between people or a group of people, which takes place in a certain context and aims to achieve mutual understanding. The article proves that the standard of professional behavior and professional communication for student youth in the educational environment of a higher education institution should be scientific and pedagogical workers who adhere to a business style of communication,

ethical norms and rules of behavior, treat students with respect, and thereby influence the professional and moral development of the student. In order to regulate communication between participants in the educational process in an institution of higher economic education, the «Code of Professional Ethics and Organizational Culture of Employees and Students» is proposed, which formulates the principles, values, and rules of communication that must be followed. Compliance with the provisions of the code will contribute to the socio-psychological climate at the university, the creation of conditions for professional improvement of the individual, and the regulation of ethical aspects of the activities of the teacher and student.

Keywords: educational environment of a higher education institution, communication, professional culture, ethics of business communication, professional ethics.

Постановка проблеми. Освітнє середовище закладу вищої освіти має бути спрямоване на надання якісної професійної освіти та підготовку висококваліфікованих фахівців, здатних бути конкурентоспроможними на ринку праці.

Згідно вимог законодавства та стандартів вищої освіти в закладі вищої освіти необхідно створити освітнє середовище, під впливом якого відбувається процес соціалізації, загальнокультурного та професійного розвитку молодшої людини, розвиток професійної культури майбутнього фахівця. Освітнє середовище оточує студента протягом всього періоду навчання і позначається на рівні його самоідентифікації як особистості. Необхідно створити освітнє середовище у закладі вищої освіти, де майбутній фахівець мав би можливість набути навичок майбутньої професійної діяльності, розвинути здатності та прагнення до професійної самореалізації та самовдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «освітнє середовище» та «комунікація» є предметом наукового аналізу багатьох педагогів, методистів, психологів, працівників освіти: Н. Лобач, М. Фіцули, С. Заєць, О. Ємчик, О. Онопченко, В. Рубцова, Д. Бінецької, О. Лободи, Ю. Косенко, В. Кривенко та ін.. Але ці поняття не є систематизованими і достатньо розглянутими в такому поєднанні як «комунікативний напрям освітнього середовища», який є одним з ключових факторів впливу на формування професійної культури та професійної комунікації майбутніх фахівців в закладі вищої освіти.

Мета статті – дослідити судження «освітнє середовище» та «комунікація», виділити основні характеристики освітнього середовища, проаналізувати «Кодекс професійної етики та організаційної культури працівників і студентів», як одного з факторів створення умов для формування якісного освітнього середовища, яке сприяє професійному і етичному зростанню студентів у закладі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. З метою побудови наукового шляху налізу заявленої проблеми розглянемо ключові категорії нашого дослідження. Освітнє середовище включає в себе забезпечення комфортних та безпечних умов

навчання, дотримання етичних норм поведінки всіх учасників навчального процесу, наявність освітнього простору для реалізації креативних та професійних здібностей студентів та багато інших компонентів, що зумовлює існування різних підходів до його осмислення.

На думку О. Семенова «освітнє середовище закладу вищої освіти постає як певна система умов-ресурсів, які забезпечують якісну фахову освіту особистості. Освітнє середовище є детермінантою становлення професіоналізму майбутнього фахівця у процесі професійної підготовки в закладі вищої освіти. Таке середовище буде вважатись якісним за умови його здатності забезпечити можливості для розвитку професійних якостей, тобто професійного потенціалу, усім учасникам навчально-виховного процесу» [1].

О. Лобода розглядає освітнє середовище як «сукупність умов, що забезпечують освіту людині. Під впливом діяльності людини середовище змінюється також, як змінюється і сама людина. Освітнє середовище не є матеріальною умовою діяльності, як звичайне середовище. Освітнє середовище виникає там, де відбувається комунікативна взаємодія двох суб'єктів, де кожен з учасників виявляється здатним змінити власну позицію, створити новий проект діяльності на основі цього досвіду» [2].

О. Онопченко описує освітнє середовище як «відкриту педагогічну систему, спрямовану на формування творчої інтелектуально і соціально розвиненої особистості, яка підвищує мотивацію до навчання, сприяє досягненню високих освітніх результатів і є важливою умовою успіху будь-якого навчального закладу» [3].

Процес формування професійної культури та професійних навичок майбутнього фахівця в освітньому середовищі закладу вищої освіти охоплює декілька напрямів взаємодії суб'єктів, одним з яких є комунікативний напрям. Комунікація – дуже об'ємне поняття, це не просто спілкування та обмін інформацією, це взаємодія між людьми у широкому сенсі, це зв'язок між різними соціальними групами, представниками різних культур, професійних спільнот, різних вікових категорій та життєвих інтересів. Це один з фундаментальних напрямів, який забезпечує здатність освітнього середовища закладу вищої освіти виконувати свою освітню та виховну функцію.

На думку Ю. Косенко «комунікація – технічний процес обміну інформацією між двома і більше індивідами (або групами). Коли ми говоримо про комунікацію, нас перше за все цікавить те, яка інформація передається. Поняття «комунікація» може вживатися у значенні: соціальна комунікація, спілкування між людьми та іншими соціальними суб'єктами; зв'язок за допомогою технічних засобів; певна система, за допомогою якої забезпечується сполучення між віддаленими об'єктами, наприклад: підземні комунікації, транспортні комунікації, каналізаційні комунікації тощо» [4, с.19].

На переконання дослідника Кривенко В. «комунікація – процес взаємодії між індивідами або групами, який включає передачу та обмін інформацією,

ідеями, почуттями чи думками за допомогою знакових систем (мовлення, жести, символи тощо). Цей процес відбувається в певному контексті і має на меті досягнення взаєморозуміння між учасниками, встановлення відносин та вплив на поведінку чи усвідомлення оточуючого середовища.

Аналіз енциклопедичної та наукової літератури дозволяє виокремити наступні характерні ознаки комунікації: наявність щонайменше двох суб'єктів (індивідів, груп або організацій), які взаємодіють між собою; передбачає передачу чи обмін інформацією, що може відбуватися у формі мовлення, писемного тексту, жестів, символів тощо; метою комунікації є забезпечення ефективного обміну інформацією, знаннями, емоціями та ідеями між учасниками комунікативного процесу для досягнення взаєморозуміння, співпраці та гармонійної соціальної взаємодії; відбувається через різноманітні засоби і канали (мовлення, письмо, технічні засоби), а також через паралінгвістичні елементи (жести, міміка, тон голосу); в процесі комунікації здійснюється вплив на учасників, що може викликати зміни в їхній поведінці» [5].

Комунікативний напрям освітнього середовища орієнтований на набуття студентами вмінь та навичок ділового спілкування, професійної етики, оволодіння основами корпоративної культури, мовленнєвого етикету та етичної культури, які складають основу професійної культури фахівця банківської справи.

Комунікативний напрям освітнього середовища характеризує психологічні особливості побудови взаємовідносин між його суб'єктами. Це передбачає побудову спілкування науково-педагогічного працівників університету та студентів на етичних засадах. Важливим чинником формування професійної культури студентів є характер спілкування і взаємодії викладача і студента. Еталоном професійної поведінки та професійного спілкування для студентської молоді повинні бути науково-педагогічні працівники закладу вищої освіти, які дотримуються ділового стилю спілкування, етичних норм і правил поведінки, ставляться з повагою до студентів, і тим самим впливають на професійний і моральний розвиток студента.

Важливим чинником комунікації є авторитет викладача та його професійна компетентність, що також впливає на мотивацію студентів до навчання та до поліпшення власної професійної культури. Вміння зацікавити студентів практичною важливістю теоретичного матеріалу, організувати діалог, демонстрація глибоких знань з професії, дотримання мовленнєвої культури – все це є підґрунтям для формування професійної культури майбутніх фахівців.

Комунікативна взаємодія суб'єктів освітнього процесу складає основу виховного впливу, який базується на педагогіці партнерства – суб'єкт-суб'єктній взаємодії викладача та студента, що характеризується взаєморозумінням, підтримкою та повагою у спілкуванні. Домінуючими напрямками роботи, за якими студенти здійснюють взаємодію з викладачами, це навчальна і наукова робота. Важливими є комунікативні зв'язки між студентами і викладачами, які

виникають у позааудиторній роботі, а також в індивідуальній роботі, які мають значний виховний потенціал впливу на розвиток індивідуальних якостей майбутніх фахівців банківської справи.

Так, наприклад, формування професійної культури студента може відбуватися під впливом організаційних навичок, які формуються в процесі навчальної діяльності в просторі освітнього середовища. Суб'єктами освітнього середовища є студент, викладачі, представники адміністрації та навчально-методичних відділів, працівники культурних, спортивних та ін. секцій, бібліотеки та лабораторій, інші студенти.

Освітнє середовище університету має сприяти прояву студентами лідерських якостей, здібностей, вміння організувати свою самостійну роботу і роботу інших студентів, що є підґрунтям формування організаційної культури. В основі організаційних навичок лежить не тільки здатність до самоорганізації, але і здатність організовувати роботу інших та проявляти свої лідерські здібності в просторі освітнього середовища. Комунікацію в освітньому середовищі необхідно організувати так, щоб студент мав можливість вдосконалювати здатність самостійно займатися організаторською діяльністю, брати на себе функції організатора і відповідальність за роботу інших людей у важких і несприятливих умовах, здатність заражати своєю енергією оточуючих його людей, розуміти психологічні особливості і стан інших людей, розвивати схильність до психологічного аналізу поведінки і вчинків оточуючих людей [6].

Задля упорядкування та регуляції комунікації між суб'єктами освітнього середовища в закладі вищої економічної освіти можна розробити, наприклад, *«Кодекс професійної етики та організаційної культури працівників і студентів»*, в якому сформульовані принципи, цінності та правила спілкування, яких необхідно дотримуватися. Запровадження такого кодексу сприятиме усвідомленню суб'єктами освітнього середовища (студентами, викладачами, адміністрацією та ін.) необхідності враховувати його положень при здійсненні комунікації, що сприятиме формуванню професійної культури майбутніх фахівців банківської справи ще під час навчання у ЗВО. Створення такого кодексу дозволить вирішити такі завдання:

- інформування співробітників і студентів університету щодо основних етичних принципів їх діяльності;
- регулювання етичних аспектів діяльності викладача та студента;
- створення сприятливого соціально-психологічного клімату;
- створення умов для професійного вдосконалення особистості.

Кодекс професійної етики у закладі вищої освіти може містити наступні положення, які формують соціально-психологічний клімат та комунікативну взаємодію учасників освітнього процесу:

1. *Взаємоповага*. Взаємоповага – шанобливе ставлення, засноване на визнанні права кожного на самостійне мислення й діяльність. Взаємоповага створює умови для саморозвитку людини, розвитку її професійних, інтелектуальних,

творчих і духовних здібностей, визначає фізичні та психологічні можливості соціалізації особистості. Повага – це неодмінна умова гармонійних нормованих взаємин у системах «людина – людина», «людина – річ», «людина – інформація», «людина – соціум».

2. *Обов'язковість, почуття обов'язку.* Обов'язковість – риса особистості, пов'язана з розвиненим почуттям обов'язку, усвідомленням своєї відповідальності перед іншими людьми, перед суспільством, перед самим собою, здатністю з доброї волі виконувати свої обіцянки, дотримувати слова. Як особистісна риса обов'язковість пов'язана з точністю, акуратністю, пунктуальністю. Обов'язковість і почуття обов'язку є необхідними умовами, що забезпечують успіх будьякої суспільної діяльності.

3. *Партнерські відносини студента й викладача.* Студент і викладач мають співпрацювати протягом усього навчального року зі спільною метою – формування певних компетентностей та компетенцій, саморозвитку та самовдосконалення своїх професійних і особистих якостей.

4. *Позитивний приклад для інших.* Суть позитивного особистого прикладу як методу виховання полягає у використанні кращих зразків поведінки і діяльності інших людей для спонукання студентів і членів трудового колективу (формування в них потреби) до активної роботи над собою, до розвитку і вдосконалення особистісних властивостей та якостей і подолання наявних недоліків. Виховне значення особистого прикладу багато в чому залежить від авторитету особи.

Чим вищий авторитет, тим значніше впливає особа на свідомість і поведінку інших людей. Особливо високо цінується в особистості цілісність характеру, вимогливість до себе та інших, заповзятість і наполегливість у досягненні поставленої мети.

Особа викладача, його моральне обличчя значно впливають на формування свідомості й поведінки студентів. Викладачі повинні пам'ятати, що їх особистий приклад впливає на студентів незалежно від їх волі і бажання. Ніякі слова викладача не можуть дати такого чіткого уявлення про правила поведінки, як його вчинки та дії. Члени трудового колективу повинні пам'ятати і усвідомлювати, що студенти постійно спостерігають, як усі члени трудового колективу поведуться на заняттях і в житті, як вони вдягнені, як поведуться з оточуючими. Студентів цікавить, яку вони мають думку щодо тієї або іншої події, як ставляться до своїх службових обов'язків.

5. *Етика спілкування та взаємодії. Толерантність.* Науково-педагогічні працівники та студенти повинні поважати, приймати й правильно розуміти велику розмаїтість культур нашого світу, наших форм самовираження, способів прояву людської індивідуальності. Принцип толерантності набуває особливого значення в умовах міжнародної інтеграції. Студенти та науково-педагогічні працівники повинні створювати атмосферу толерантної взаємодії з метою отримання високоякісної вищої освіти.

6. *Ввічливість*. Науково-педагогічні працівники університету та студенти повинні бути ввічливими в будь-яких ситуаціях незалежно від свого настрою або бажання. Ввічливість – форма культурної поведінки людини, дотримання правил пристойності, в основі якої пошана до людей, уміння зважати на їх інтереси і визнання права кожної людини на увагу.

7. *Взаємодовіра*. Рівень довіри властивий студентам і членам трудового колективу університету, є його важливим соціальним потенціалом, який сприяє благополуччю і його конкурентоспроможності. Розумна довіра і недовір'я як комунікативні ресурси особистості формуються в процесі спілкування і є раціональними способами забезпечення автономії, самостійності, індивідуальної безпеки особи кожного студента і члена трудового колективу університету. З відчуттям довіри в університеті нерозривно пов'язані процеси взаємодопомоги, турботи один про одного. Довіра супроводжується атмосферою психологічного комфорту діяльності в університеті. Відчуття гармонії зі світом і оточуючими людьми, доброзичливість, спонтанність, природність прагнення до самореалізації своїх можливостей і здібностей – риси психологічного портрета особистості, що розвивається на основі базової установки на довіру. [7].

Висновки. Отже, є всі підстави зробити такий висновок: комунікативний напрям освітнього середовища спрямований на організацію діалогу між усіма суб'єктами навчального процесу; він дає можливість студентам набути навички майбутньої професійної діяльності, розвинути комунікативні вміння, засвоїти правила корпоративної етики та вдосконалити здатність до саморозвитку. Задля регуляції комунікації між професурою та студентством університету пропонується дотримуватися положень «Кодексу професійної етики та організаційної культури працівників і студентів», а саме: взаємоповаги, почуття обов'язку, партнерських відносин студента й викладача, позитивного прикладу для інших, етики спілкування та взаємодії, толерантності, ввічливості, взаємодовіри та ін.. Це забезпечить якісну підготовку майбутніх фахівців, здатних бути конкурентоспроможними на сучасному ринку праці.

Література:

1. Семенов О., Ємчик О. Освітнє середовище навчального закладу як детермінанта розвитку професійного потенціалу майбутнього вихователя. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Педагогічні науки*. 2017. № 1(350). С. 102-109.
2. Лобода О. Є. Феномен «освітнє середовище» з позиції сучасних підходів його осмислення. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 77. Т. 2. С. 19-22.
3. Онопченко О. Відкрите освітнє середовище та його інтеграція у віртуальний простір інтернету. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. Серія: Педагогіка*. 2015. №1. С. 94-100.
4. Косенко Ю. В. Основи теорії мовленнєвої комунікації : навч. посіб. Суми, 2013. 292с.
5. Кривенко В. В. Комунікація: поняття, сутність, зміст. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2024. №84. Т. 1. С. 71-77.

6. Желдаков А. О. Комунікативні і організаційні здібності лідера. URL: <https://studfile.net/preview/5768528/>

7. Дроніна М. С., Кузь О. М., Назарова Г. В., Наумік К. Г., Сєдова Л. М. Кодекс професійної етики та організаційної культури працівників і студентів Харківського національного економічного університету. Харків : ХНЕУ, 2008. 32 с.

References:

1. Semenov O., Jemchyk O. (2017). Osvitnje seredovyshe navchal'nogo zakladu jak determinanta rozvytku profesijnogo potencialu majbut'nogo vyhovatelja. [The educational environment of an educational institution as a determinant of the development of the professional potential of a future educator]. Naukovyj visnyk Shidnojevropejs'kogo nacional'nogo universytetu imeni Lesi Ukrai'ny. Serija: Pedagogichni nauky. № 1(350). S. 102-109 [in Ukrainian].

2. Loboda O. Je. (2021). Fenomen «osvitnje seredovyshe» z pozycji' suchasnyh pidhodiv jogo osmyslennja. [The phenomenon of "educational environment" from the perspective of modern approaches to its understanding]. Pedagogika formuvannja tvorchoi' osobystosti u vyshnij i zagal'noosvitnij shkolah. № 77. T. 2. S. 19-22 [in Ukrainian].

3. Onopchenko O. (2015). Vidkryte osvितnje seredovyshe ta jogo integracija u virtual'nyj prostir internetu. [Open educational environment and its integration into the virtual space of the Internet]. Pedagogichni inovacii': idei', realii', perspektyvy. Serija: Pedagogika. №1. S. 94-100 [in Ukrainian].

4. Kosenko Ju. V. (2013). Osnovy teorii' movlennjevoi' komunikacii' [Fundamentals of the theory of speech communication]. : navch. posib. Sumy, 292 s. [in Ukrainian].

5. Kryvenko V. V. (2024). Komunikacija: ponjattja, sutnist', zmist. [Communication: concept, essence, content]. Naukovyj visnyk Uzhgorods'kogo Nacional'nogo Universytetu. Serija PRAVO. №84. T. 1. S. 71-77 [in Ukrainian].

6. Zheldakov A. O. Komunikatyvni i organizacijni zdibnosti lidera. [Communication and organizational skills of a leader.]. Retrieved from: <https://studfile.net/preview/5768528/> [in Ukrainian].

7. Dronina M. S., Kuz' O. M., Nazarova G. V., Naumik K. G., Sjedova L. M. (2008). Kodeks profesijnoi' etyky ta organizacijnoi' kul'tury pracivnykiv i studentiv Harkivs'kogo nacional'nogo ekonomichnogo universytetu. [Code of Professional Ethics and Organizational Culture of Employees and Students of Kharkiv National Economic University]. Harkiv : HNEU, 32 s. [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 14.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.04.2026